

แห่หางดาน: บทวิเคราะห์การอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยในกระแสโลกาภิวัตน์

Hae Nang Dan: An Analysis of Thai Cultural Conservation in Globalization

วันพระ สืบสกุลจินดา¹

Vanpra Seubsakulajinda¹

Received: 27 January 2023

Revised: 16 March 2023

Accepted: 10 April 2023

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งวิเคราะห์การอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยในกระแสโลกาภิวัตน์ โดยใช้ประเพณีแห่หางดาน จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นกรณีศึกษาในประเด็น 1) แนวคิด ภาคปฏิบัติ การสืบทอด 2) ตำแหน่งแห่งที่ของหางดาน พราหมณ์ และเทพเจ้า 3) วัฏจักรของวัฒนธรรม และ 4) การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ที่เกิดจากผลกระทบของโลกาภิวัตน์ ผลการศึกษาพบว่า 1) แห่หางดานเกิดจากมโนทัศน์ว่าด้วยการสร้างโลกของศาสนาฮินดูตามคัมภีร์เจลิมาไตรภพผนวกกับคติความเชื่อท้องถิ่น สืบทอดผ่านการเป็นพระราชพิธีสำหรับเมือง 2) แห่หางดานเคยสิ้นสุดลงเพราะการเข้ามาแทนที่ของชุดความรู้สมัยใหม่ ถูกทำให้ฟื้นคืนมาใหม่ในรูปของมรดกทางวัฒนธรรมภายใต้เงื่อนไขของการเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวซึ่งต้องยอมถูกกลืนกลายจากพิธีกรรมเป็นการแสดงประกอบแสง สี เสียง และการผสมตัวเองเข้ากับประเพณีสงกรานต์ 3) ลำดับการปรากฏตัวของหางดานฉายภาพขั้นตอนการกำเนิดโลก พราหมณ์เป็นตัวแสดงแทน ผู้กำกับ และผู้เชื่อมต่อ และเทพเจ้ามีบทบาทเฉพาะ 4) กระแสโลกาภิวัตน์ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงสาระสำคัญ 5 ด้าน ได้แก่ ด้านความเป็นเจ้าของวัฒนธรรม ด้านบทบาทหน้าที่ ด้านการแต่งกาย ด้านพิธีการ และด้านพิธีกรรม จากกรณีศึกษาทำให้ทราบว่า การอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยในกระแสโลกาภิวัตน์ยอมทำให้วัฒนธรรมเกิดการเคลื่อนเปลี่ยนเพื่อให้สามารถดำรงตัวอยู่ต่อไปได้

คำสำคัญ: แห่หางดาน, นครศรีธรรมราช, การอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย, โลกาภิวัตน์

Abstract

This article aims to analyze the preservation of Thai culture in the context of globalization, using the Nang Dan procession tradition at Nakhon Si Thammarat as a case study involving. - 1) concept, practice and inheritance 2) the location of Dan, Brahman, and God 3) the cultural cycle 4) identity changes caused by the effects of globalization. The results of the study revealed that. - 1) the Nang Dan procession originated from the concept of world creation in Hinduism, according to Chalerm Triphop scriptures combined with local beliefs inherited through being a royal ceremony for the city. 2) Nang Dan's procession ended because of the displacement of modern knowledge but was then revived in the form of cultural heritage under the condition of

¹ นักวิชาการอิสระ Email s.vanpra@gmail.com

¹ Independent Scholar Email s.vanpra@gmail.com

being a tourism resource which must be absorbed by rituals into light and sound performances and self-assembly with Songkran traditions. 3) The sequence of appearance of Nang Dan projected the stage of the world's birth. Brahmins are representatives, directors and associates, and gods have a specific role 4) Globalization has led to significant changes in 5 aspects: cultural ownership, role, dress, ceremony, and ritual. From this case study, it was found that preserving Thai culture in globalization inevitably causes the culture to change in order to continue to exist.

Keywords: Hae Nang Dan, Nakhon Si Thammarat, Thai cultural conservation, globalization

บทนำ

“แห่นางดาน” เป็นคำภาษาไทยถิ่นใต้ มีใช้ในจังหวัดนครศรีธรรมราช ตามบริบทด้านการสื่อสารของคนท้องถิ่นภาคใต้ที่มักจะพูดโดยละคำเพื่อให้รวบรัด “แห่” คืออาการยกกันไปเป็นหมู่คณะเพื่อวัตถุประสงค์ร่วมกัน ให้ภาพความเป็นขบวน ความตึกคัก และการประดับประดาตกแต่งสิ่งของเข้ากันเป็นรูปขบวนอย่างพิเศษ มากไปทั้งสิ่งของที่แห่ไป ผู้แห่และผู้มาดูแห่ “แห่” จึงมาจาก “แห่แห่น” ที่มีลักษณะเป็นรูป “กระบวน” ส่วน “นางดาน” มาจาก “นางกระดาน” ดังนั้น “แห่นางดาน” จึงอาจกร่อนมาจากคำเต็มว่า “กระบวนแห่แห่นนางกระดาน”

แห่นางดาน เป็นส่วนหนึ่งในพิธีตรียัมปวายของศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู ลัทธิไศวนิกาย ตามความเชื่อว่าเป็นหนึ่งปีพระอิศวรจะเสด็จลงมาเยี่ยมโลกมนุษย์หนึ่งครั้ง เพื่อประทานความสงบ ความอุดมสมบูรณ์ และคุ้มครองโลกให้ปลอดภัย ในระหว่างนั้นเป็นหน้าที่ของพราหมณ์ที่จะต้องจัดเตรียมมณฑลพิธีสำหรับพระอิศวร และเทพบริวารที่ตามเสด็จลงมา แห่นางดานคือส่วนที่เกี่ยวข้องกับเทพบริวารซึ่งเชื่อกันว่าจะเสด็จลงมาก่อนพระอิศวรเพื่อประชุมกันต้อนรับ

นางดาน คือ แผ่นไม้ขนาดความยาว 4 ศอก กว้าง 1 ศอก สลักเป็นรูปนางพระคณานางพระธรณี พระอาทิตย์และพระจันทร์ รวม 3

แผ่น (พระอาทิตย์และพระจันทร์สลักร่วมในแผ่นเดียวกัน) เมื่อถึงเวลาเข้าใกล้รุ่ง จะอัญเชิญนางดานทั้งสามแห่ไปประดิษฐานยังบริเวณพิธีด้วยการปักส่วนล่างของกระดานลงในหลุมซึ่งขุดไว้ลึกประมาณ 1 คืบ แล้วแวดล้อมด้วยราชวัตร ฉัตร ธง และเครื่องบวงสรวง เป็นเครื่องสมมติว่าเทพบริวารซึ่งสลักลงบนกระดานเหล่านั้นได้มารับเสด็จพระอิศวรกันพร้อมแล้ว จากนั้นจึงเป็นพิธีโล้ชิงช้า รำแสง และส่งเสด็จพระอิศวรตามลำดับ (กรมศิลปากร, 2559)

จังหวัดนครศรีธรรมราชยังคงหลงเหลือร่องรอยของประเพณีแห่นางดานอยู่ในเทศกาลสงกรานต์ เป็นเทศกาลประจำปีซึ่งรับผิดชอบโดยเทศบาลนครนครศรีธรรมราช ภายใต้คำขวัญการท่องเที่ยวเฉพาะกิจว่า “มหาสงกรานต์แห่นางดาน อลังการเมืองนคร” การปรากฏตัวของประเพณีแห่นางดานนี้มีนัยสำคัญซึ่งแสดงแรงเคลื่อนบางประการที่ทำให้ประเพณีแห่นางดานต้องเปลี่ยนรูป อย่างน้อยที่เป็นข้อประจักษ์คือการเปลี่ยนรายละเอียดในส่วนของวันและเวลา ซึ่งเคยมีการขยับมาแล้ว 3 ระลอกนับรวมปัจจุบัน กล่าวคือ แห่นางดานเป็นส่วนหนึ่งของพิธีตรียัมปวาย วันและเวลาที่จัดขึ้นจึงอยู่ในห้วงเดียวกัน สมัยสุโขทัยและอยุธยากำหนดเป็นวันขึ้น 7 ค่ำ ถึง แรม 7 ค่ำ เดือนอ้าย สมัยกรุงรัตนโกสินทร์จนถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว กำหนดเป็นวันขึ้น 7 ค่ำ

ถึง แรม 7 ค่ำ เดือนยี่ และสมัยฟื้นฟูประเพณี
แห่งนางดาน โดยการบูรณาการความร่วมมือ
ระหว่างการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงาน
นครศรีธรรมราช เทศบาลนครนครศรีธรรมราช
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช วิทยาลัย
นาฏศิลป์นครศรีธรรมราช และชมรมรักบ้านเกิด
กำหนดเป็นวันที่ 14 เมษายน ตั้งแต่พุทธศักราช
2544 เป็นต้นมา (พรรณวดี พลสิทธิ์, 2561)
นอกจากนี้ แห่งนางดานยังมีการเปลี่ยนแปลงสาระ
สำคัญอีกหลายประการ ภายใต้กระบวนการการ
อนุรักษ์วัฒนธรรม

วัฒนธรรมเป็นแกนกลางของสังคม ทำ
หน้าที่เชื่อมโยงระหว่างอดีต ปัจจุบัน และอนาคต
เข้าด้วยกัน การคลี่คลายให้เห็นเงื่อนไขในการ
เคลื่อนเปลี่ยนของวัฒนธรรมจะสามารถทำให้
เข้าใจบทบาทและตำแหน่งแห่งที่ของวัฒนธรรม
ในแต่ละช่วงเวลา รวมถึงผลผลิตโดยตรงต่อการ
ดำเนินชีวิตของมนุษย์

การไหลบ่าเข้ามาของกระแสโลกาภิวัตน์
สู่สังคมไทย เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้วัฒนธรรม
เคลื่อนเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว ส่งผลกระทบทั้งใน
ทางบวก เป็นต้นว่า การประยุกต์ใช้ และการพัฒนา
สู่การยอมรับในระดับสากล และผลกระทบในทาง
ลบ เช่น การหดหายไปของวัฒนธรรมที่ไม่แข็ง
แรง การถ่ายทอดทางวัฒนธรรม และการถูกกลืน
โดยระบบทุนนิยมและการค้าเสรี อย่างไรก็ตาม
วัฒนธรรมก็ยังเป็นอาวุธในการสร้างเอกลักษณ์
ของตนเอง (ณัฐกานต์ ลิ้มสถาพร, 2546) เพื่อ
ต่อสู้ต่อรองกับการครอบงำจากวัฒนธรรมอื่น
อาจกล่าวได้ว่า แม้กระแสโลกาภิวัตน์จะเข้ามา
สั่นคลอนความเดิมแท้ของวัฒนธรรม แต่ในขณะ

เดียวกันก็เป็นปัจจัยให้เกิดการอนุรักษ์วัฒนธรรม
ขึ้นด้วย

ผู้ศึกษาสนใจว่า การอนุรักษ์วัฒนธรรม
ไทยท่ามกลางกระแสของโลกาภิวัตน์นี้ จะมีผล
ต่อแนวคิด ทัศนคติ การสืบทอด ตำแหน่งแห่ง
ที่ และวัฏจักรของวัฒนธรรมในลักษณะใด อย่างไร
โดยได้เลือกประเพณีแห่งนางดาน ซึ่งเป็นประเพณี
ประจำท้องถิ่นของจังหวัดนครศรีธรรมราชเป็น
ตัวแทนของวัฒนธรรมในการศึกษา

หนึ่งในส่วนเนื้อหาของบทความนี้
ผู้ศึกษาได้ประมวลจากประสบการณ์ในการ
ลงพื้นที่ด้วยการเข้าไปสังเกตแบบมีส่วนร่วม
(participant observation) ในลักษณะอยู่ที่นั้น
(being there) ประกอบกับการเคยได้รับเชิญจาก
เทศบาลนครนครศรีธรรมราช ให้เป็นผู้บรรยาย
ในการถ่ายทอดสดบรรยายภาศของงาน “เทศกาล
มหาสงกรานต์ แห่งนางดาน อลังการเมืองนครฯ”
ทางทีวีผ่านดาวเทียมช่อง IPM 222 และ HD
Light ช่อง 132 ในปีพุทธศักราช 2557 ตลอดจน
การทำหน้าที่บรรยายเกี่ยวกับการแห่งนางดานและ
ส่วนที่เกี่ยวข้องในฐานะมัคคุเทศก์เฉพาะภูมิภาค
ภาคใต้ ดังนั้น บทวิเคราะห์โดยรวมจึงเป็นไป
ในรูปแบบของการพรรณนาจากประสบการณ์
รูปการณื ซึ่งและเชื่อมโยงให้เห็นหลักการหรือ
โครงสร้างทางความคิดของประเพณีแห่งนางดาน
เมืองนครศรีธรรมราช ในประเด็น แนวคิด ทัศน
คติ การสืบทอด ตำแหน่งแห่งที่ และวัฏจักร
ของวัฒนธรรม ในฐานะที่แห่งนางดานเป็นหน่วย
ย่อยหนึ่งของวัฒนธรรมที่ได้รับผลกระทบจาก
เงื่อนไขการเข้ามาของกระแสโลกาภิวัตน์

ภาพที่ 1 นางดานในประเพณีแห่นางดาน เมืองนครศรีธรรมราช นางพระธรณี (ซ้าย)

พระอาทิตย์และพระจันทร์ (กลาง) นางพระคงคา (ขวา)

ที่มา <https://www.bloggang.com/Let's Go South> นครศรีธรรมราช สืบค้นเมื่อ 26 มกราคม 2566

1. แนวคิด ภาคปฏิบัติ และการสืบทอด

แห่นางดาน ถือเป็นวัฒนธรรมในกลุ่มของ “ประเพณี” (tradition) ตามเกณฑ์การพิจารณาว่าเป็นกิจกรรมของคนกลุ่มหนึ่งที่ปฏิบัติสืบเนื่องกันมา และยอมรับกันในหมู่นั้นว่าดีงาม ทรงคุณค่า เป็นเอกลักษณ์

แนวคิดหลักของการแห่นางดาน คือมโนทัศน์ว่าด้วยการสร้างโลก โดยอ้างถึงฉากหนึ่งในคัมภีร์เฉลิมไตรภพซึ่งเป็นคัมภีร์ที่รวบรวมวรรณกรรมตำนานเกี่ยวกับการเกิดขึ้นของสรรพสิ่ง เช่น อุปราคา โลก มนุษย์ นพเคราะห์ และฟ้าฝน เป็นต้น โดยยกเอาส่วนที่ว่าด้วยตำนานการสร้างโลกและกำเนิดมนุษย์ ตัดเอาเฉพาะฉากหลังจากที่พระพรหมสร้างโลกเสร็จแล้ว พระอิศวรเสด็จมาทดสอบความมั่นคงแข็งแรง โดยให้พญานาคนาสิวันซึ่งตนเกี่ยวเข้ากับต้นพุทธราระหว่างมหาสมุทร ครั้นจึงทรงไกวด้วยพระบาทข้างเดียว กิจนี้สืบเนื่องมาจากพระอุมาทรงวิตกกังวลว่า โลกจะไม่มั่นคงพอที่จะรองรับสรรพสิ่ง พระอิศวรจึงทรงทำพเนิน ขอดกลงคือจะทรงยืนด้วยพระบาทข้างเดียวไขว่ห้าง ในขณะที่ไล่ชิงช้า หากโลกไม่มั่นคงจนทำให้

พระบาทข้างที่ไขว่ขึ้นนั้นตกลงมา ให้ถือว่าโลกแข็งแรงพอดีแล้ว และหมายถึงพระองค์จะทรงเป็นฝ่ายชนะด้วย คัมภีร์กล่าวต่อไปว่า เมื่อฝ่ายพระอิศวรทรงชนะ เหล่านาคต่างพากันดีใจว่า วิก บ้วนน้ำในมหาสมุทรเล่นกันอย่างเอิกเกริก ในเหตุการณ์นั้น นางพระคงคา นางพระธรณี พระอาทิตย์และพระจันทร์ ทำหน้าที่เฝ้าแห่นตามหน้าที่เทพบริวาร (ประพิศ พงศ์มาศ, 2555)

ผู้ศึกษาได้พิจารณาจากฉากในพระคัมภีร์ข้างต้น พบว่าฉากดังกล่าว นำมาซึ่งภาคปฏิบัติ โดยกระบวนการจำลองเหตุการณ์ด้วยการสถาปนาความหมายให้กับสิ่งต่างๆ ในพิธี ได้แก่

- 1) เสาชิงช้าแทนดวงไม้พุทรา (ไม้พุทราคู่หนึ่ง)
- 2) บุรุษสวมเครื่องประดับศีรษะรูปนาค (แต่เดิมเป็นพราหมณ์นาสิวันเจ้าหน้าที่สังกัดกรมพราหมณ์พิธี) แทนพญานาคนาสิวัน
- 3) น้ำในขันสาครแทนมหาสมุทร
- 4) พระยายืนชิงช้าแทนพระอิศวร
- 5) แผ่นกระดาน 3 แผ่น สลักรูปนางพระธรณีแทนพื้นดิน นางพระคงคาแทนผืนน้ำ

พระอาทิตย์เที่ยงกลางวัน และพระจันทร์แทนกลางคืน

ภาคปฏิบัติเหล่านี้แสดงตัวและสืบทอดผ่านการเป็นขั้นตอนหนึ่งในพระราชพิธีตรียัมพวาย ตรีปวาย ตามความเชื่อว่าเป็นปีหนึ่งพระอิศวรจะเสด็จลงมาเยี่ยมโลก 10 วัน หลังจากนั้น พระนารายณ์จะเสด็จลงมาต่ออีก 5 วัน ในการเสด็จของพระผู้เป็นเจ้าทั้ง 2 พระองค์นี้เหล่าพราหมณ์จะต้องเตรียมพิธีถวายการต้อนรับจำเพาะพระองค์ กล่าวคือ ต้อนรับพระอิศวรเรียก “ตรียัมพวาย” ต้อนรับพระนารายณ์เรียก “ตรีปวาย”

พระราชพิธีแบ่งออกเป็น 3 ตอน (ประพิศ พงศ์มาศ, 2555) ได้แก่

- 1) พิธีเปิดประตูศิวาลัยไกรลาส เป็นการอัญเชิญพระอิศวรลงสู่โลกมนุษย์ แล้วจึงเป็นพิธีโล้ชิงช้า
- 2) พิธีประสาธน์ เป็นการกล่าวสรรเสริญเทพเจ้า ถวายเครื่องบูชา และนำไปแจกจ่ายแก่มวลมนุษย์
- 3) พิธีกล่อมหงส์ หรือ ช้างหงส์ เป็นพิธีสงฆ์นำเทพเจ้า จากนั้นอัญเชิญขึ้นสู่หงส์เชิญกลับวิมาน

ซึ่งแห่ทางดาน จะปรากฏอยู่ในช่วงของพิธีในตอนแรกที่ว่าด้วยการอัญเชิญพระอิศวรลงสู่โลกมนุษย์

2. ตำแหน่งแห่งที่ของนางดานพราหมณ์ และเทพเจ้า

นางดานซึ่งประกอบด้วยไม้กระดานสลักเป็นรูปเทพเจ้า 3 แผ่น ได้แก่ แผ่นที่ 1 สลักรูปนางพระธรณี แผ่นที่ 2 นางพระคงคา และแผ่นที่ 3 สลักรูปพระอาทิตย์และพระจันทร์ ดังภาพที่ 2 นั้น หากพิจารณาในแง่ของความหมายเชิงสัญลักษณ์แล้วพบว่าเป็นความพยายามในการอธิบายความ

เป็นเอกภาพของโลก กล่าวคือ นางพระธรณี คือสัญลักษณ์ของแผ่นดิน ได้แก่พื้นทวีปและหมู่เกาะ นางพระคงคาเป็นสัญลักษณ์ของผืนน้ำ ได้แก่มหาสมุทรและแม่น้ำลำคลอง พระอาทิตย์และพระจันทร์ เป็นสัญลักษณ์ของวันและเวลาซึ่งทำให้รู้สึกได้ถึงความต่อเนื่องและหมุนไปของโลก

ในส่วนของลำดับการแห่ทางดานออกไปยังสถานที่ซึ่งเตรียมไว้นั้น ตามที่ได้สังเกตในการเชิญนางดานในพิธีตรียัมพวายของเทวสถานสำหรับพระนคร (โบสถ์พราหมณ์) กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 14 มกราคม 2562 พบว่า ได้เชิญนางพระธรณีออกไปเป็นแผ่นแรกตามด้วยนางพระคงคา แล้วจึงปิดท้ายที่พระอาทิตย์และพระจันทร์ แต่เดิมให้ความหมายด้วยเหตุผลเรื่องฐานานุศักดิ์ ว่าเป็นธรรมเนียมของเทพชั้นรองที่จะต้องมารอรับเสด็จมหาเทพผู้มีฐานะสูงกว่า ทว่าเมื่อพิจารณาศักดิ์ในกลุ่มของนางดานเองแล้ว พบว่านางพระคงคาผู้มีสถานะเป็นหนึ่งในชายาของพระอิศวร ควรได้รับเกียรติสูงสุดในหมู่ นางดานด้วยกัน แต่กลับถูกเชิญไปเป็นอันดับกลาง ทั้งที่เมื่อประดิษฐาน ณ แท่นชั้นในโบสถ์พราหมณ์ จะได้รับการถวายเกียรติโดยประดิษฐานในตำแหน่งที่สูงกว่าอีกสองกระดาน ซึ่งขนาดอยู่ซ้ายขวา จึงอาจต้องทบทวนนัยยะและความหมายของการเชิญนางกระดานด้วยทัศนะอื่น

ในที่นี้เสนอว่า ลำดับของการเชิญนางดานนั้น ก็คือการจำลองเหตุการณ์เมื่อแรกสร้างโลกของพระผู้เป็นเจ้าตามคัมภีร์เจลิเมไตรภพดั่งได้กล่าวแล้ว คือการสร้างดิน สร้างน้ำ และสร้างฟ้า (พระอาทิตย์ พระจันทร์) ตามลำดับ ซึ่งสอดคล้องกับคติความเชื่อเกี่ยวกับลำดับการตั้งดินตั้งฟ้าหรือสร้างโลกของชาวท้องถิ่นภาคใต้ โดยปรากฏในบทร้องของโนราที่เรียกว่า “บทขานเอ” จดจำเป็นมุขปาฐะสืบทอดต่อกันมายาวนาน ว่า

ภาพที่ 2 นางदानในเทวสถานโบสถ์พราหมณ์
กรุงเทพมหานคร นางพระธรณี (ซ้าย)
นางพระคงคา (กลาง) พระอาทิตย์และพระจันทร์
(ขวา)
ถ่ายโดยผู้เขียน เมื่อวันที่ 5 เมษายน 2561

“นอกอนะกะ

ขานหล่าแหละรื้นเหอรื้น
ลูกไหว่นางธรณีผึ่งแผ่น
เอาหล่มมาตั้งให้เป็นแท่น
รองดินขวามนุษย์ทั้งหลาย
แม่เอาหล่มมารองดินหญิง
เอาหล่มเข้ามารองดินชาย
ชั้นกรวดดินดำ
ถัดมาชั้นน้ำองทราย
นาคเจ้าภุสสาย
ขานให้โนเนโนใน”

(มุขปาฐะที่ผู้เขียนได้รับถ่ายทอดจากนาย
หวน เสียงทอง หรือ “พราหมวน” ครูภูมิปัญญา
ด้านโนรา เมื่อวันที่ 23 สิงหาคม 2561)

บทขานเอนี้เป็นบทแรกสุดที่จะขับร้อง
ในการประกอบพิธีกรรมโรงครูโนรา เพื่อกล่าว
สรรเสริญพระคุณของนางพระธรณีผู้แผ่ผืนดิน
เปรียบดั่งแผ่นหลังของตนออกรองรับเท้าของ
ขวามนุษย์ชายหญิงทั้งหลายไว้ นอกจากนี้ ยังมี
บทร้องของโนราที่ว่าด้วยการสร้างโลกอีกบทหนึ่ง
เรียกว่า “บทกาดครู” ว่า

“ไหว้พระอิศวรพ่อทองเนื้อนิล

พ่อได้ตั้งแผ่นดินตั้งแผ่นฟ้า
พ่อตั้งแผ่นดินเท่าลูกหมากบ้า
ตั้งแผ่นฟ้าโตใหญ่เท่าใบบอน
พ่อตั้งสมุทรพ่อตั้งสายสินธุ์
ตั้งเขาศรีนทร์เขาศิรินทร
พ่อตั้งไว้สินพ่อตั้งไว้เสร็จ
ตั้งหญ้าคาชุมเห็ดหญ้าเข็ดมอน
พ่อตั้งหญ้าคาเอาไว้ก่อน
หญ้าเข็ดมอนตั้งไว้เมื่อภายหลัง
พ่อได้ตั้งพฤษาตั้งป่าชะมัว
พ่อได้ตั้งบัวนาบัวครึ่ง
เข็ดมอนตั้งไว้เมื่อภายหลัง
ตั้งดวงอาทิตย์ดวงพระจันทร์
พระจันทร์เดินกลางเดินกลางคืน
พระอาทิตย์ยามขึ้นเดินกลางวัน
ตั้งดวงอาทิตย์ดวงพระจันทร์
สว่างฉันท้วโลกขโลกา
พ่อได้ตั้งสินตั้งสุด
ตั้งเหล่าขวามนุษย์ไว้ได้หล้า
พ่อตั้งหญิงคนชายคน
ให้เป็นพืดยึดผลต่อกันมา
พ่อตั้งนางเอ้อยให้เป็นเจ้าที่

พ่อตั้งนางอีเป็นเจ้านา
พ่อตั้งนายคงเป็นเจ้าดิน
พ่อตั้งนายอินเป็นเจ้าป่า
พ่อตั้งนายทองเป็นเจ้าแดน
ตั้งนายไกรพลแสนเผ่ารักษา”

บทภาคครูบนี้ทำให้เข้าใจความเชื่อเกี่ยวกับลำดับในการสร้างโลกของพระอิศวรที่ในบทใช้สรรพนามบุรุษที่ 2 เรียกว่า “พ่อ” และเรียกกิจการสร้างว่า “ตั้ง” ว่าเป็นลำดับขั้นตอนไปดังนี้

1. ตั้งแผ่นดินเท่าลูกหมากบ้า
2. ตั้งแผ่นฟ้าโตใหญ่เท่าใบบอน
3. ตั้งสมุทร สายสินธุ์
4. ตั้งเขาศรีรินทร์ เขาสินธรร
5. ตั้งพฤษภา ป่าชะมัว บัวนา บัวครั่ง
6. ตั้งดวงอาทิตย์ดวงพระจันทร์
7. ตั้งเหล่าชาวมนุษย์

ขั้นตอนที่ 1, 3 และ 6 ในบทภาคครูนี้ รับกับลำดับการเชิญนางดานทั้ง 3 แผ่น กล่าวคือ

ขั้นตอนที่ 1 ของบทภาคครูโนรา ใน การแห่ นางดานคือการเชิญนางดานสลักรูปนางพระธรณีมีความหมายเท่ากับการสร้างแผ่นดิน

ขั้นตอนที่ 3 ของบทภาคครูโนรา ใน การแห่ นางดานคือการเชิญนางดานสลักรูปนางพระคงมีความหมายเท่ากับการสร้างผืนน้ำ

ขั้นตอนที่ 6 ของบทภาคครูโนรา ในการแห่ นางดานคือการเชิญนางดานสลักรูปพระอาทิตย์กับพระจันทร์มีความหมายเท่ากับการสร้างดวงอาทิตย์และดวงจันทร์

นอกจากนี้บทร้องดังกล่าวยังได้บรรยายเรื่อยไปจนกระทั่งการสร้างพืชพันธุ์และเหล่ามนุษย์อีกด้วย

การวิเคราะห์ดังกล่าวทำให้เห็นว่ บทบาทของนางดานมีมากกว่าการเป็นเทพชั้นรองที่ต้องออกมาต้อนรับเสด็จพระอิศวรเพียงอย่างเดียว แต่ในการแห่ นางดานคือการจำลองเหตุการณ์การสร้างโลกของพระอิศวร การปรากฏตัวของนางดานแต่ละแผ่นจึงมีนัยสำคัญ เพราะเสมือนกำลังฉายภาพส่วนประกอบต่างๆ ของโลกที่ค่อยๆ ปะติดปะต่อกันเกิดขึ้นจนสมบูรณ์ ก่อนที่พระอิศวรจะเสด็จลงมาทดสอบความมั่นคงแข็งแรง

การโล้ชิงช้าเป็นการทดสอบความมั่นคงแข็งแรงของโลก โดยมีพราหมณ์นาลิวันเป็นผู้ประกอบพิธี นาลิวันจะขึ้นไปโล้ชิงช้ากระดานละ 4 คน แบ่งเป็น 3 ชุด 3 กระดาน มีเสาไม้ไผ่ปักไว้หน้าชิงช้าห่างรัศมีการโล้พอเอื้อมมือ ที่ปลายผูกถุงเงินไว้ กระดานแรกผูกไว้ 3 ตำลึง กระดานที่สอง 10 บาท กระดานที่สาม 2 ตำลึง นาลิวันผู้ขึ้นไปโล้จะเริ่มที่การนั่งถวายเป็นมงคลแล้วค่อยโล้แรงขึ้นคนข้างหน้าจะต้องคอยคัตกระดานโล้ให้ตรงกับเสาไม้ไผ่เพื่อคนข้างหน้าจะได้คาบเงินที่ผูกไว้ได้ (ประพิศ พงศ์มาศ, 2555) ถือเป็นทั้งเรื่องสนุกสนานและหวาดเสียวไปในคราวเดียวกัน

เกี่ยวกับกระดานที่ใช้โล้และนางดานนี้ ผู้เขียนมีข้อสังเกตอีกประการว่ามีความเป็นไปได้ที่จะเป็นแผ่นเดียวกัน

ข้อสังเกตประการแรก คือการยังคงเรียกแผ่นสลักรูปเทพเจ้าว่า “กระดาน” ทั้งที่คำนี้เป็นคำสามัญ ควรที่จะเปลี่ยนรูปเมื่อถูกสถาปนาให้ศักดิ์สิทธิ์แล้ว อย่างเช่น อิฐ ปูน ที่ก่อเป็นพระพุทธรูปหรือพระเจดีย์แล้วนั้น ความเป็นอิฐเป็นปูนย่อมถูกทำให้หายไปคงเรียกว่าพระพุทธรูปและพระเจดีย์ หรือหากจะเปรียบเทียบให้เห็นภาพชัดเจนและง่ายขึ้น ในกรณีของการสลักแผ่นไม้กระดานเป็นรูปเทพยดานั้น มีศัพท์เฉพาะบัญญัติเรียกอยู่แล้วว่คือ “เจว็ด” แต่นางดานซึ่งควรเป็น

เจ็ดตามบัญญัตินี้กลับยังคงเรียกว่ากระดาน เช่นเดิม

ข้อสังเกตประการต่อมาปรากฏในหนังสือ นางนพมาศ ส่วนที่ว่าด้วยพิธีรีตองปวายและ ตรีปวาย ว่า “ครั้นล่วงมาถึงเดือนอ้าย การกำหนด พระราชพิธีรีตองปวาย และตรีปวาย เป็นการ นักขัตฤกษ์ ประชุมหมู่ประชาชนหญิง หน้าพระ เทวสถานหลวง บรรดาชะแมงในทั้งหลายก็ ตกแต่งกรัษกายไปตามเสด็จสมเด็จพระร่วงเจ้า คูไถวนางกระดานสาดน้ำรำเสนง และทัศนาศีพอ พราหมณ์แห่งพระอิศวรพระนารายณ์ในเพลาราตรี” (กรมศิลปากร, 2505) คำว่า “คูไถวนางกระดาน” ทำให้เชื่อได้ว่า กระดานที่นำลิวันไซ้ไถวหรือ โล้ชิงช้า นั้น เป็นสิ่งเดียวกันกับนางดาน ประกอบ กับวิธีการโล้ชิงช้าดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า ต้องโล้ทั้งสิ้น 3 กระดานก็ดูจะสอดคล้องกันกับ จำนวนนางดานที่ปรากฏมีในพิธี ในที่นี้ นางดาน จึงมีอีกบทบาทในการรองรับพระบาทของ พระอิศวรซึ่งอาจคือความหมายที่แท้จริงของ การทำหน้าที่ต้อนรับของเทพชั้นรองทั้งสาม

เมื่อพิจารณาใจความสำคัญของพระราช พิธีทั้ง 3 ตอนแล้วจะเห็นว่า มีการจัดวางตำแหน่ง แห่งที่ของพราหมณ์ผู้ประกอบพิธี ที่ บางขณะเป็น ตัวแสดงแทน (stand in) บางขณะเป็นผู้กำกับ (director) บางขณะเป็นผู้เชื่อมต่อ (coordinator) กับเทพเจ้า กล่าวคือ พราหมณ์เป็นตัวแสดงแทน พระอิศวรเมื่อต้องทำหน้าที่โล้ชิงช้าทดสอบความ มั่นคงแข็งแรงของโลก เป็นตัวแสดงแทนพญานาค เมื่อต้องทำหน้าที่รำเสนงวิก ว้าย และสาดน้ำ จากชั้นสาครที่เปรียบเป็นมหาสมุทร เป็นผู้กำกับ เมื่อต้องจัดการและจัดลำดับขั้นตอนการแห่ นางดาน การโล้ชิงช้า และการรำเสนง เป็นผู้เชื่อมต่อ ระหว่างมนุษย์กับเทพเจ้าผ่านการปรนนิบัติ พระยายืนชิงช้า การบวงสรวงบูชา และการแสดง คำทำนายหลังการโล้ชิงช้า ดังนั้น จึงมีใช้แต่เพียงว่า

จะเป็นการจำลองจากทดสอบความมั่นคงแข็งแรง ของโลกเท่านั้น แต่แห่งนางดานยังจำลองเหตุการณ์ เพื่อยืนยันความเชื่อเกี่ยวกับลำดับการสร้างโลก ในศาสนาฮินดูด้วย

ในขณะที่ฝ่ายเทพเจ้า มีการจัดสรร บทบาทหน้าที่แยกขาดจากกัน อาจแตกต่างจาก ความเชื่อพื้นถิ่นทั่วไปในภาคใต้บ้างบางส่วนโดย เฉพาะความเชื่อเกี่ยวกับผู้สร้าง ตามบทร้องของ โนราที่ได้กล่าวมาข้างต้นจะยกย่องว่าพระอิศวร ทรงสร้างสรรพสิ่ง ในขณะที่พระราชพิธีตอนท้าย สุดจะเห็นการข้าหรงซึ่งเป็นพิธีกรรมในการแกว่ง ไหวรูปหงส์ในฐานะเทพพาหนะเพื่อส่งพระพรหม ผู้บันดาลโลก ส่วนพระอิศวรเป็นผู้ทดสอบด้วย วิธีโล้ชิงช้า หากไม่มั่นคงพอก็จะทรงทำลาย และ พระนารายณ์เป็นผู้เฝ้าอภิบาล

อย่างไรก็ดี ทุกลำดับในพิธีกรรมจะขับ เน้นรายละเอียด และเคร่งครัดเสมือนว่าจากนั้น เป็นสถานการณ์ที่กำลังเกิดขึ้นจริง กับทั้งยังมีการ เชิดชูให้สำคัญและสูงส่ง สงวนไว้สำหรับเฉพาะ กลุ่ม และบัญญัติขึ้นเป็นพิธีกรรมในระดับสูง อาจกล่าวได้ว่า การผลิตซ้ำภาพจำลองในลักษณะนี้ เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการทำให้ศักดิ์สิทธิ์ (sacralization)

การผูกตัวเองเข้าเป็นส่วนหนึ่งของ พิธีกรรมทางศาสนาฮินดู ทำให้แห่งนางดานมี ศาสนบัญญัติเป็นเครื่องมือสำคัญในภาคสืบทอด นอกจากนั้น ยังส่งต่อความเชื่อเรื่องพระพรหม เป็นผู้สร้างผ่านสำนวน “พรหมลิขิต” รวมถึงภาพ จำและการยกย่องพระอิศวรให้เป็นเทพเจ้าสูงสุด (supreme god) ที่แทรกตัวไปปรากฏในพระราช พิธีบรมราชาภิเษก รัชกาลที่ 10 ดังมีช่วงหนึ่งที่ พระราชครูพราหมณ์พิธีศรีวิสุทธิคุณอ่านโอองการ “เปิดประตูวิลาวัลย์ไกรลาส” (ที่สถิตของพระอิศวร) ถวายเฉพาะพระพักตร์หลังรับเครื่องราชูปโภค ทั้งที่โดยทั่วไปแล้ว อิทธิพลของความเชื่อจากลัทธิ

เทวราชที่ผูกพันอยู่กับสถาบันพระมหากษัตริย์ไทยนั้น ให้ความสำคัญกับพระนารายณ์มากกว่า

ในส่วนของภาคสี่บทอดนี้ แม้สถานะในปัจจุบันของแหล่งงาน เมืองนครศรีธรรมราชจะถูกตัดขาดออกจากพระราชพิธีสำหรับเมืองมาเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยว (tourism resources) แล้ว แต่ก็ยังคงต้องพึ่งพากลไกของรัฐเพื่อบรรจุไว้เป็นกิจกรรมประจำปีอยู่ ส่วนของภาพจำนั้น ขยับจากประเด็นของความเชื่อและเรื่องตำแหน่งแห่งที่ มาเป็นการได้เข้าไปมีประสบการณ์กับจังหวะของการคว่ำขวัญฤกษ์และฉกฉวยน้ำราเสนง ดังจะได้กล่าวในประเด็นต่อไป

3. วัฏจักรของวัฒนธรรมแหล่งงาน

โลกาภิวัตน์ทำให้ข้อมูลข่าวสารสามารถเผยแพร่ถึงกันได้ทั่วโลกอย่างรวดเร็ว ทันเวลาและง่ายขึ้น นำไปสู่การติดต่อสื่อสารข้ามพรมแดน การแลกเปลี่ยนวิทยาการและเทคโนโลยีสมัยใหม่ และการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม (ณวิญ เสริฐผล, 2563)

ในส่วนของอิทธิพลของโลกาภิวัตน์ที่ส่งผลกระทบต่อประเพณีแหล่งงาน เมืองนครศรีธรรมราชนั้น ผู้ศึกษาพบว่า กระแสแห่งโลกาภิวัตน์ส่งผลให้ประเพณีแหล่งงานมีจังหวะชีวิตที่หมุนไปครบบตามวัฏจักรของวัฒนธรรม คือ เกิด ตาย ฟั่น ปรับเปลี่ยน และผสมผสาน กล่าวคือ

3.1 การเกิดขึ้นของแหล่งงาน

แหล่งงานเกิดขึ้นด้วยเงื่อนไขของการเป็นคำตอบให้กับสรรพสิ่งบนโลก ทำหน้าที่ยึดเหนี่ยวอริยธรรมให้เป็นที่ปักแผ่นมั่นคง ขจัดความลึกลับสยดสยองการด้นกำเนิดชีวิต แสดงวิธีการ ลำดับขั้นตอน และผู้เกี่ยวข้อง พร้อมกับบัญญัติบทบาทและตำแหน่งแห่งที่ของทั้ง

พราหมณ์และเทพเจ้า สะท้อนว่าโลกในขณะนั้นมีกระแสธารของความคิดที่ต้องการ “คำอธิบาย” (description) ต่อปรากฏการณ์ธรรมชาติที่มนุษย์มีประสบการณ์ร่วมกัน และตั้งคำถามถึง “ตำแหน่งแห่งที่” (location) ของตนเองต่อสรรพสิ่งและสรรพสิ่งต่อตนเอง คำอธิบายเหล่านั้นถูกถ่ายทอดออกมาในรูปแบบของ “เรื่องเล่าของตัวตน” (self-narrative) ที่แม้ว่าในเทพปกรณัมจะมากมายไปด้วยฉากและตอน แต่ด้วยบท (text) ที่บอกตัวตนของแหล่งงานก็ยังเป็นฉากการสร้าง-สำรวจความมั่นคงของโลกและรับเสด็จพระผู้เป็นเจ้าเท่านั้น กล่าวได้ว่า ตำแหน่งแห่งที่ของนางกระดานทั้งสามในฉากนี้ ถือเป็นตัวเอกซึ่งแสดง “ความเด่นของอัตลักษณ์” (identity salience) ชัดเจนที่สุดแล้วกว่าจากอื่นๆ ความเด่นของอัตลักษณ์ที่ว่านี้แสดงผ่านบทบาท (function) ของนางงานแต่ละแผ่น ได้แก่ “นางพระคงคา” (goddess of water) คือน้ำ “นางพระธรณี” (goddess of earth) คือดิน “เทพพระอาทิตย์และพระจันทร์” คือพระอาทิตย์และพระจันทร์ (gods of sun-moon) ที่ต่อไปจะผนวกรวมกันเป็นโลก

3.2 การตายลงของแหล่งงาน

เมื่อพราหมณ์ถูกลดบทบาทลงจากราชสำนัก ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นประชาธิปไตย แหล่งงานซึ่งเป็นเสมือนภาพแทนของระบบเก่าจึงมีเหตุให้อันตรธานไปด้วยเหตุผลว่าสิ้นเปลืองพระราชทรัพย์เป็นหลัก กับเหตุการณ์ที่นาสิวันซึ่งเป็นพราหมณ์หมู่หนึ่งที่ทำหน้าที่โลกชิงช้านั้นตกมาตายเป็นเหตุผลรอง มีข้อสังเกตที่น่าสนใจในอีกประการคือ โดยพระราชนิยมในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 นั้น จะทรงพระราชทานพระบรมราชวินิจฉัยให้เพิ่มพิธีในฝ่ายพุทธไปในพระราชพิธีพราหมณ์เกือบทุกพระราชพิธี เช่น พระราชพิธีจรดพระนังคัล

แรกนาขวัญ พระราชพิธีตรุษ สารท เว้นแต่พระราชพิธีตรียัมปวาย ตรีปวาย ที่ถือเป็นพระราชพิธีข้างพราหมณ์ฝ่ายเดียว การยกเลิกในสมัยพุทธศักราช 2477 (ประพิศ พงศ์มาศ, 2555) จึงกลายเป็นสอບຫານคำตอบของการเลือกรับวัฒนธรรมของชนชั้นนำไทยในยุคนั้น

อีกเหตุผลของการเลิกไปที่น่าสนใจคือ กระบวนแห่พระยาอินทรีช้างสระพระวังไปด้วยขบวนแห่ ผู้เข้าร่วมขบวน การแต่งกาย พาหนะ อาวุธที่ใช้ในขบวนก็เป็นอาวุธที่ค่อนข้างพิเศษ เช่น ดาบไทย ปลอกกาไหล่ ผักทองคำ ด้ามไม้ขาว ปลอกทองคำ เครื่องสักการะ เงินแจกในการยืมชิงช้า ฯลฯ ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นความรับผิดชอบของพระยาอินทรีช้างที่จะจัดแจงโดยอาศัยอาการตลาดที่ตนเป็นเจ้าของ ทำให้เมื่อยกเลิกระบบเจ้าภาชีนายอาการแล้ว ก็พลอยเป็นเหตุผลประกอบเพื่อยกเลิกด้วย

ส่วนเหตุผลที่เป็นผลกระทบจากโลกาภิวัตน์โดยตรง คือการถูกมองว่าเป็นของโบราณ งามาย คร่ำครึ ไม่ทันสมัย เป็นคำตอบที่ย้อนแย้งกับสามัญสำนึกในโลกสมัยใหม่ที่ผู้คนสนใจความเป็นเหตุ-ผล เทคโนโลยี สหวิทยาการมากขึ้น สอดคล้องกับบริบทของการที่ชนชั้นนำในขณะนั้น ที่สำเร็จการศึกษาจากประเทศตะวันตกกันหลายกลุ่ม ทำให้เกิดการถูกด้อยค่าจากคนนอกกลุ่ม (public regard) เหล่านี้เป็นแรงจูงใจให้ประเพณีแห่หางดานเข้าสู่ห้วงเวลาแห่งการตายไวขึ้น

การไม่ยอม “ปรับตัวทางวัฒนธรรม” (cultural accommodation) อาจเป็นคำตอบที่ง่ายที่สุดเกี่ยวกับสาเหตุการตายไปของประเพณีแห่หางดาน แม้จะมีกลวิธีในการพยายามเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งกับคนพื้นเมืองด้วยพิธีโล้ชิงช้าแล้วก็ตาม แต่การคัดง้างกับการปฏิวัติไปของโลกซึ่งบริบท ณ ขณะนั้นพุทธศาสนากำลังผลิข้อออกวางดังจะเห็นได้ว่าการกำเนิดคณะสงฆ์ธรรมยุติกขึ้น

ในอุปถัมภ์ของสถาบันพระมหากษัตริย์ ทำให้แห่หางดานอันเป็นส่วนหนึ่งของตรียัมปวายและตรีปวายต้องหันกลับไปพิจารณาทางวัฒนธรรม (cultural regard) กันเสียใหม่ อัตลักษณ์ภายใต้แรงปะทะของโลกาภิวัตน์ในห้วงเวลานี้ จึงถูกอธิบายออกมาในรูปของการเป็นพิธีกรรมที่ไม่เป็นเหตุเป็นผลในเชิงประจักษ์ เป็นกิจกรรมที่ว่าด้วยการสืบทอดอำนาจของหมู่พราหมณ์ในสถานการณ์หัวเลี้ยวหัวต่อ การอธิบายที่ไปที่มาของของสรรพสิ่ง (rational) ที่แต่เดิมสามารถช่วงชิงความหมายเอาไว้ได้แต่เพียงสถาบันเดียว ถูกโต้แย้งด้วยชุดความรู้อื่น

3.3 การฟื้นคืนของแห่หางดาน

แห่หางดานกลับมาเป็นที่รู้จักอีกครั้งในปีพุทธศักราช 2544 ภายใต้ความพยายามของชมรมรักษามรดก สำนักรักษาการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักรักษานครศรีธรรมราช และเทศบาลนครนครศรีธรรมราช ภายใต้แนวคิดที่จะธำรงความเป็นเมืองแห่งอารยธรรมของนครศรีธรรมราช และการยืนยันการเป็นต้นทางวัฒนธรรมให้กับวัฒนธรรมสากลของไทย อย่างพระพุทธรูปปางลีลาองค์ที่มีข้อความในศิลาจารึกหลักที่ 1 พ่อขุนรามคำแหงมหาราชที่ว่า “สังฆราช ปรมาภรณ์เรียนจบปิฎกไตร หลวกกว่าปู่ครูโตในเมืองนี้ ทุกคนลูกแต่ศรีธรรมราชมา” เป็นเครื่องมือหลัก กับแห่หางดานที่อ้างเอาความจากตำนานพราหมณ์เมืองนครศรีธรรมราช ว่าเมื่อแรกประดิษฐานศาสนาฮินดูนั้น หมู่พราหมณ์มาตั้งหลักแหล่งกันที่นครศรีธรรมราชก่อนจะแพร่ไปกรุงศรีอยุธยา (พรณวดิ พลสิทธิ์, 2561)

อย่างไรก็ตาม การกลับมาฟื้นคืนของประเพณีแห่หางดานของเมืองนครศรีธรรมราชนั้น ได้จัดวางบทบาททางวัฒนธรรม (cultural roles) ของตัวเองใหม่ กล่าวคือคงจะเรียกว่า “ประเพณี” (tradition) เหมือนอย่างเดิมได้ยาก เพราะขาดช่วง

ของการสืบทอด โดยเฉพาะสืบทอดของแหล่ง
งานในยุคดั้งเดิม (authentic) นั้น ได้ถูกแทนที่และ
สั่นคลอนโดยกระแสโลกาภิวัตน์ ทำให้การฟื้นคืน
ในครั้งนี้ เป็นการฟื้นฟูในรูปของการกลายพันธุ์และ
ผสมพันธุ์ ดังจะได้กล่าวต่อไป

3.4 การปรับเปลี่ยนของแหล่งงาน

ด้วยว่ามีข้อจำกัดทั้งเรื่องของการเชื่อสาย
พราหมณ์ผู้ประกอบพิธี ตำรา และลำดับขั้นตอน
จึงทำให้สิ่งที่คงไว้คือโครงเรื่องจากพระคัมภีร์ แต่
ปรับเปลี่ยนสถานะจากพิธีกรรมเป็นการแสดง
ประกอบแสง สี เสียง เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว
แต่อย่างไรก็ตามเนื่องจากความจริง จึงทำให้
ผู้คนเข้าใจว่าเป็นพิธีกรรมสำคัญที่ถูกรื้อฟื้น
ทั้งกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม
ยังได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นมรดกทางวัฒนธรรม
ไว้ด้วยคำจำกัดความว่าเป็น “ประเพณีแห่ง
งานงาน”

3.5 การผสมผสานของแหล่งงาน

ดั้งเดิมพิธีกรรมแห่งงานงานนั้นมีในช่วง
เดือนอ้าย เข้าใจว่าเมื่อสิ้นปีหนึ่งในเดือนสิบสอง
ตามความเชื่อฝ่ายฮินดูก็จะทดสอบความมั่นคง
แข็งแรงของโลกครั้งหนึ่ง หลังจากนั้นขยับมาเป็น
เดือนยี่ จนในที่สุดใกระบวรการรื้อฟื้น ได้ผนวก
เข้ากับงานมหาสงกรานต์ในเดือนห้า เขย่าความ
เชื่อในการวิวัฒนาการของนาฬิกา จากที่สร่งสนานว่า
โลกยังมั่นคงมาเป็นนาฬิกาให้น้ำตามคำทำนายใน
ประกาศสงกรานต์ จนเป็นฉากสำคัญที่ผู้ชมต่าง
เฝ้าคอย รองจากการลุ้นให้นาฬิกาขยับขยับ
เอาไว้ได้ แสง สี เสียง ความตื่นตาตื่นใจเป็นผล
ให้สามารถพรางใจผู้ชมไปจากสาระสำคัญและ
ชุดความรู้เดิมในที่สุด

4. การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ที่เกิด จากผลกระทบของโลกาภิวัตน์

ในที่นี้จะพรรณนาวิเคราะห์ถึงประเด็นว่า
ด้วยผลกระทบจากโลกาภิวัตน์ (globalization)

ที่มีต่ออัตลักษณ์ (identity) ของประเพณีแห่ง
งานงาน เมืองนครศรีธรรมราช ที่ผู้เขียนเชื่อว่า
แต่ละหัวในวงวิวัฒนาการวัฒนธรรม จะมีแรงใดๆ
ณ จุดเวลานั้นๆ เข้าไปกระทำอยู่ด้วยเสมอ แรง
เหล่านั้นส่งผลให้อัตลักษณ์ของวัฒนธรรมนั้นๆ
เลื่อนไหลไม่หยุดนิ่ง ในที่นี้ จะขอเสนอและ
ชี้เฉพาะแรงของโลกาภิวัตน์เป็นหลัก โดยอธิบาย
การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของแหล่งงานที่
เกิดจากผลกระทบของโลกาภิวัตน์ท่ามกลาง
การอนุรักษ์ไว้ในฐานะหนึ่งในวัฒนธรรมไทย 5
ด้าน ได้แก่ ด้านความเป็นเจ้าของวัฒนธรรม
ด้านบทบาทหน้าที่ ด้านการแต่งกาย ด้านพิธีการ
และด้านพิธีกรรม

4.1 ด้านความเป็นเจ้าของวัฒนธรรม

เดิมเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องทางศาสนา
ฮินดูและการเป็นพระราชพิธี ผู้เป็นเจ้าของ
วัฒนธรรมจึงได้แก่ ชนชั้นปกครอง พราหมณ์
และฮินดูศาสนิก ภายหลังมีชมรมคนรักบ้าน
เกิด การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงาน
นครศรีธรรมราช เทศบาลนครนครศรีธรรมราช
นักแสดง ตัวประกอบฉาก ผู้ชม นักท่องเที่ยว และ
ชาวจังหวัดนครศรีธรรมราชร่วมเป็นเจ้าของ

4.2 ด้านบทบาทหน้าที่

แหล่งงานในฐานะประเพณี ทำหน้าที่
อธิบายกำเนิดของสรรพสิ่ง บัญญัติบทบาทของ
ศาสนิก พราหมณ์ และผู้อุปถัมภ์ พิธีกรรมถูกใช้
เป็นเครื่องมือในการสร้างความเป็นอันหนึ่งอัน
เดียวกันระหว่างศาสนาที่มีต้นกำเนิดจากต่าง
แดนกับคนในพื้นที่ ทำนายความอุดมสมบูรณ์
ของทรัพยากร และเป็นหมุดหมายของการเปลี่ยน
ฤดูกาล ในขณะที่ต่อมาเมื่อเปลี่ยนสถานะเป็น
ทรัพยากรทางการท่องเที่ยวแล้ว แหล่งงานมี
บทบาทในการเป็นเครื่องมือประชาสัมพันธ์การ
ท่องเที่ยว เป็นเวทีสำหรับการแสดงทักษะและ
ผลงานด้านนาฏศิลป์ของนักเรียน นักศึกษา และ
เป็นพื้นที่สร้างสรรค์ทางดนตรี นาฏศิลป์ และการ

จัดการแสดงประกอบแสง สี เสียง

4.3 ด้านการแต่งกาย

เมื่อครั้งเครื่องครัดในรูปแบบประเพณี ทุกคนในกระบวนแห่เป็นพราหมณ์ แต่งกายอย่างพราหมณ์ราชสำนัก เลื้อยคอดั่งแขนกระบอกล้วนงูโจงกระเบน ไม่สวมครุย ต่อมาในการแสดงประกอบแสง สี เสียง ใช้การแต่งกายตามอย่างพราหมณ์ ผู้ประจำคานหามห่มผ้าขาวเจี๊ยงป่าโพกศีรษะ คนเครื่องสูงสวมชุดทหารสีแดง

4.4 ด้านพิธีการ

เดิมเป็นการจำลองเหตุการณ์พระเจ้าสร้างโลกซึ่งเป็นศาสนพิธีทางพราหมณ์ มีการเป่าสังข์นำกระบวนแห่ เริ่มพิธีจากศาลาว่าการเมืองนครศรีธรรมราชไปสู่สถานพระอิศวร ปัจจุบันเป็นการแสดงประกอบแสง สี เสียง มีการบรรยายประกอบ บทบรรยายว่าด้วยการต้อนรับเสด็จพระอิศวร บรรยายากศของพิธีเป็นไปแบบกึ่ง

ราชการ คือมีการการกล่าวต้อนรับ กล่าวรายงาน กล่าวเปิด การเชิญแขกผู้มีเกียรติร่วมถ่ายภาพเป็นที่ระลึก ในส่วนของกระบวนแห่ไม่มีการเป่าสังข์นำ มีเครื่องสูงประกอบด้วยบังสุรย์ บังแทรกขนาบซ้ายขวาของคานหาม

4.5 ด้านพิธีกรรม

ในอดีตมีพราหมณ์เป็นผู้ประกอบพิธี และถือเป็นส่วนหนึ่งของพระราชพิธีตรียัมปวาย และตรีปวาย โดยที่นางพระธรณีเป็นใหญ่ที่สุดในกระดานทั้งสาม ในขณะที่ปัจจุบันเป็นการขับทพากษ์จัดลำดับพิธีกรรม และไม่มีการจัดลำดับศักดิ์ของนางดาน

สามารถสรุปการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ที่เกิดจากผลกระทบของโลกาภิวัตน์ของแห่หางดาน โดยแจกแจงเป็นประเด็นด้านอัตลักษณ์ 5 ด้านแล้วชี้ให้เห็นการเปลี่ยนแปลงจากกระแสประเพณีสู่กระแสโลกาภิวัตน์ ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 แสดงการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ที่เกิดจากผลกระทบของโลกาภิวัตน์

อัตลักษณ์	กระแสประเพณี	กระแสโลกาภิวัตน์
เจ้าของวัฒนธรรม	1. พราหมณ์ 2. ราชสำนัก	1. ชุมชนคนรักบ้านเกิด 2. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานนครศรีธรรมราช 3. เทศบาลนครนครศรีธรรมราช 4. นักแสดงและตัวประกอบฉาก
หน้าที่	1. อธิบายการกำเนิดของสรรพสิ่ง 2. บัญญัติบทบาทของศาสนิก พราหมณ์และผู้อุปถัมภ์ 3. เครื่องมือแสดงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างศาสนาต่างแดนกับคนในพื้นที่ 4. ทำนวยความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากร 5. เป็นหมุดหมายการเปลี่ยนฤดูกาล (เมื่อนางดานลงหลุมจะเริ่มหนาว)	1. ทรัพยากรการท่องเที่ยว 2. เป็นเครื่องมือทางการประชาสัมพันธ์เพื่อใช้ดึงดูดนักท่องเที่ยว 3. เป็นเวทีสำหรับการแสดงทักษะและผลงานด้านนาฏศิลป์ของนักเรียน นักศึกษา วิทยาลัยนาฏศิลป นครศรีธรรมราช 4. เป็นพื้นที่สร้างสรรค์ทางดนตรี นาฏศิลป์ และการจัดการแสดงประกอบแสง สี เสียง

ตารางที่ 1 แสดงการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ที่เกิดจากผลกระทบของโลกาภิวัตน์ (ต่อ)

อัตลักษณ์	กระแสประเพณี	กระแสโลกาภิวัตน์
การแต่งกาย	ทุกคนในกระบวนเป็นพราหมณ์ แต่งกายอย่างพราหมณ์ราชสำนัก เลือคอตั้งแขนกระบอกยาว (คล้ายราชปะแตน) นุ่งโจงกระเบน ไม่สวมครุย	1. ไม่มีพราหมณ์ในพิธีแต่แต่งกายเลียนแบบพราหมณ์ตามชุดความรู้ของทีม organizer 2. คนหามห่มผ้าขาวเจวียงป่า โปกศีระ 3. คนขนบใส่เสื้อราชปะแตนกระดุมทองวาว โปกศีระ 4. คนเครื่องสูงสวมชุดทหารแดง
พิธีการ	1. จำลองการสร้างโลก 2. เป็นศาสนพิธีทางพราหมณ์ 3. เป่าสังข์นำกระบวนแห่ เริ่มพิธีจากศาลาว่าการเมืองนครศรีธรรมราช ไปสู่สถานพระอิศวร	1. จำลองการรับเสด็จพระอิศวร 2. เป็นพิธีกึ่งราชการ (มีการกล่าวรายงาน กล่าวเปิดเชิญแขกผู้มีเกียรติร่วมถ่ายภาพเป็นที่ระลึก) 3. ไม่มีการเป่าสังข์นำกระบวนแห่ แต่ประกอบกระบวนด้วยเครื่องสูง มีบังแทรกขนบทางซ้ายและขวาของเสลี่ยง 4. เป็นการแสดงประกอบแสง สี เสียง มีการบรรยายประกอบ
พิธีกรรม	1. มีพราหมณ์เป็นผู้ประกอบพิธี 2. เป็นส่วนหนึ่งของพระราชพิธีตรียัมปวายและตรีปวาย 3. นางพระธรณีเป็นใหญ่ที่สุดในกระบวนทั้งสาม	1. ใช้บทพาทย์ลำดับพิธีกรรม 2. ตัดมาเฉพาะส่วนของการแห่หางดาน 3. ไม่มีการจัดลำดับศักดิ์ความสูงต่ำของกระดาน

สรุปหางดานก่อรูปขึ้นเป็น “พิธีกรรม” (Worship) ของกลุ่มคนสามัญ แล้วเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับชนชั้นปกครองในฐานะ “พระราชพิธี” (royal worship) ก่อนที่อิทธิพล (influence) จากโลกาภิวัตน์ (globalization) จะเข้าไปตัดขาดออกจากบทบาททั้งการเป็นพิธีกรรมของสามัญชนและพระราชพิธี กลายสภาพเป็นเพียง “มรดกทางวัฒนธรรม” (cultural heritage) ที่จำเป็นต้องจะต้องอนุรักษ์ (conservation) ไว้ เพื่อเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยว (tourism resources)

หากมองหางดานในมุขคติชนวิทยา ปรากฏการณ์ของการอนุรักษ์ประเพณีหางดาน จังหวัดนครศรีธรรมราชในท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์นี้ จะสอดคล้องกับคำอธิบายของ ศิราพร ฤณกลาง ว่า การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วที่เกิดขึ้นกับวัฒนธรรมนั้น เกิดขึ้นจากปัจจัยทางสังคมเป็นตัวเร่งและกำหนด ไม่ได้เปลี่ยนแปลง

ไปตามปกติธรรมดาของวัฒนธรรม ผลคือเกิดการสร้างสรรค์ให้เกิดรูปแบบและเนื้อหาใหม่ (ศิราพร ฤณกลาง, 2556)

จะเห็นได้ว่า แม้โลกาภิวัตน์จะเข้าไปจัดการประเพณีหางดาน เมืองนครศรีธรรมราช อย่างเบ็ดเสร็จจนไม่เหลือความเป็นประเพณีแล้ว แต่ก็ยังสามารถฉวยใช้อัตลักษณ์ของความเป็นประเพณีอยู่เพื่อสืบทอดอำนาจบางประการเพื่อใช้เป็นเครื่องมือจูงใจและสร้างความสัมพันธ์กับสังคมได้อย่างลงตัว

กรณีศึกษาการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย ในกระแสโลกาภิวัตน์จากหางดานนี้ทำให้เห็นว่า กระแสโลกาภิวัตน์ย่อมก่อให้เกิดการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงในสาระสำคัญของความเดิมแท้ของวัฒนธรรมไม่ด้านใดก็ตามหนึ่ง เพื่อให้วัฒนธรรมสามารถดำรงตัวอยู่ต่อไปได้ วัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งที่มิหลีกเลี่ยงไม่ได้ หายตัว เปลี่ยนแปลงได้

อยู่เสมอตามบริบทและแรงกระทำ การเปลี่ยนแปลงนั้นอาจอยู่ในวัฏจักรของวัฒนธรรม ได้แก่ ทำให้วัฒนธรรมเกิดขึ้น ตายลง ฟั่นเฟือน ปรับเปลี่ยน และผสมผสาน การจะทำความเข้าใจการเคลื่อนเปลี่ยนนั้นจึงอาจต้องศึกษา

ตั้งแต่แนวคิด ภาคปฏิบัติ และการสืบทอดของวัฒนธรรมนั้นๆ เพื่อวิเคราะห์ให้เป็นการเปลี่ยนแปลงภายใต้แรงกระทำของกระแสโลกาภิวัตน์

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2505). *นางนพมาศ หรือ ตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์* (พิมพ์ครั้งที่ 13). โรงพิมพ์ภักดีประดิษฐ์.
- กรมศิลปากร. (2559). *ปกิณกศิลปวัฒนธรรม เล่ม 22 จังหวัดนครศรีธรรมราช*. รุ่งศิลป์การพิมพ์ (1977) จำกัด.
- ณวิญญู เสริฐผล. (2563). การดำรงอยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่นในสังคมโลกาภิวัตน์. *วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ*, 5(2), 313-331.
- ณัฐกานต์ ลิ้มสถาพร. (2546). *Culture for sale: จุดเปลี่ยนทางกลับวัฒนธรรมโลกาภิวัตน์*. ทิปป์ พอยท์.
- ประพิศ พงศ์มาศ. (2555). ภาพเก่าเล่าอดีต: พระราชพิธีตรียัมปวาย-ตรีปวาย (พิธีโล้ชิงช้า). *นิตยสารศิลปากร*, 55(3), 102-109.
- พรรณวดี พลสิทธิ์. (2561). แหน่งदान: ว่าด้วยการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเมืองนครศรีธรรมราช. *วารสารร่มสมิแล*, 39(3), 65-76.
- ศิราพร ณ ถลาง. (2556). คติชนสร้างสรรค์: บทปริทัศน์บริบททางสังคมและแนวคิดที่เกี่ยวข้อง. *วารสารอักษรศาสตร์*, 42(2), 1-74.